ORADEA — CENTRU AL ORGANIZĂRII FUNCȚIONARILOR ROMÂNI DIN BĂNCILE TRANSILVĂNENE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

de
MIHAI D. DRECIN

La cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, ca urmare a impetuoasei dezvoltări a activității financiar-bancare, românii din Transilvania dispuneau de aproximativ 80—90[1] de bănci organizate sub forma societăților pe acțiuni. Numărul lor ne permite să putem vorbi de existența unui *sistem* al băncilor române din Transilvania. Pe planul organizării și conducerii interne însă băncile în discuție se confruntau cu o serie de probleme ce erau — este adevărat — în atenția întregii lumi bancare europene a timpului. Este vorba, în primul rînd, de mobilizarea capitalurilor, punerea la punct a unui control bancar sigur și permanent și a unei evidențe precise și corecte.

Remedierea acestor deficiențe, acțiune echivalentă cu o modernizare a organizării tehnice a băncilor noastre, începe să se înfăptuiască încă din iunie 1898 prin activitatea „Conferințelor directorilor băncilor române", iar din iulie 1907 prin uniunea bancară „Solidaritatea"[2].

Complexul proces de dezvoltare, consolidare și modernizare a sistemului financiar-bancar român din Transilvania este strîns legat și de activitatea funcționarilor lui. Prin gradul de cultură, nivelul de trai, independența economică, aspirațiile politice, funcționarii de bancă aparțin categoriei sociale a intelectualității. Ar fi nu numai interesant, ci chiar necesar să urmărim ritmul creșterii numerice a funcționarilor de bancă români, din ce categorii sociale provin, gradul culturii lor de specialitate (procentul autodidacților din totalul funcționarilor, cîți sînt absolvenți ale unor școli medii sau chiar ale unor academii comerciale și de unde anume), dacă au preocupări de cercetare a fenomenului bancar ro-

---

[1] Constantin Popp, *Băncile române din Transilvania și Ungaria*, în *Revista Economică*, Sibiu, 1905, nr. 20, p. 182 dă următoarele date la 1898: 75 de bănci; la 1900: 81; la 1902: 90; Dumitru Periș, *Activitatea națională și economică a băncilor românești din Transilvania*, în *Revista Economică*, 1945, nr. 17—18, p. 79 vorbește de 97 bănci la 1900.

[2] Mihai D. Drecin, *Banca „Albina" din Sibiu — instituție națională a românilor transilvăneni* (1871—1918), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 125—130.

mânesc și general european al timpului și în ce măsură concluziile și sugestiile lor sînt reale și folositoare societății românești, în ce măsură se preocupă de perfecționarea organizării și apărarea intereselor propriei lor categorii socio-profesionale, dacă prin cunoștințele lor profesionale se impun și sînt acceptați în cercul specialiștilor din Budapesta, Viena și alte centre bancare ale Europei, în ce relații se găsesc cu lumea bancară a Vechiului Regat, ritmul creșterii salariilor și altor categorii de venituri, implicarea în viața culturală și politică a națiunii căreia îi aparțineau, legăturile cu celelalte categorii și clase sociale românești, atitudinea față de ideile socialiste care se manifestă tot mai puternic și în societatea românilor transilvăneni etc. Răspunsuri cît mai exacte la aceste probleme, întotdeauna printr-o raportare la realitățile din rîndul celorlalte națiuni ale imperiului dualist, poate chiar a unor națiuni din apusul Europei, ne-ar facilita nu numai o cercetare modernă de sociologie istorică[3], posibilitatea de a cunoaște evoluția mentalității acestei categorii sociale, ci ne-ar oferi noi explicații întregitoare pentru „miracolul că anul 1918 a găsit Transilvania întreagă pulsînd de puternică viață românească“[4].

Revista Economică din Sibiu[5] ne oferă o serie de date referitoare la viața și preocupările funcționarilor de bancă români. Pentru început dorim să punem în discuție momentul și modalitatea în care s-a trecut la închegarea unei colaborări mai intense între funcționarii români de bancă, premisă a înființării unei reuniuni profesionale.

Din datele de care dispunem rezultă că la 1908 aveam — după o statistică românească — 658 funcționari de bancă[6], în timp ce ziarul *Budapesti Hirlap* (din 16 mai 1908) afirma că în cele aproximativ 160 de bănci românești „se adăpostesc peste 1 000 intelectuali“[7]. Acceptînd o cifră de mijloc — 800, reținînd în același timp că numărul total al funcționarilor de bancă din Ungaria se ridica la 12 000[8] rezultă că funcționarii români reprezentau 6,66% din numărul funcționarilor de bancă din Ungaria. Media de 6—7 funcționari de fiecare bancă românească vine să întărească realitatea potrivit căreia capitalul social și deci cifrele de afaceri sînt în majoritatea cazurilor mijlocii spre mici la cele mai multe dintre ele. Este urmarea vitregiei condițiilor în care națiunea română din Transilvania era nevoită să trăiască și să se dezvolte, guvernele maghiare folosind o largă paletă de metode care urmăreau frînarea ritmu-

[3] Vezi în acest sens o temeinică încercare și reușită la Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 11—33, pentru perioada regimului liberal din Transilvania (1860—1867).

[4] D. I. Herția, *Preocupări de organizare financiar-economică la românii din Transilvania înainte de Unire*, în volumul omagial *„Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vîrstei de 60 ani“*, Imprimeria Naționlă, București, 1936, p. 363.

[5] Mihai D. Drecin, *op. cit.*, p. 111—116.

[6] *Revista Economică*, Sibiu, 1908, nr. 49, p. 456 (în continuare *Rev. Ec.*, 1908, nr. 49, p. 456).

[7] *Ibidem*, nr. 20, p. 229.

lui dezvoltării românilor sub toate aspectele. Cu toate acestea, importanța socială a contingentului funcționarilor români de bancă, parte a burgheziei române, este incomparabil mai mare decît numărul și forța lor economică, datorită calității de reprezentant al națiunii majoritare.

De la început, organizarea funcționarilor români de bancă urmărește două obiective: crearea de condiții în vederea perfecționării lor profesionale în țară și străinătate, asigurarea unei existențe materiale demne și sigure atît pe parcursul anilor de serviciu, cît mai ales după pensionare.

A II-a Conferință a directorilor băncilor române, ținută în septembrie 1901 la Sibiu, ia o primă hotărîre pe linia instituirii unui „curs practic special", sub patronajul Școlii superioare greco-ortodoxe de comerț din Brașov, în vederea ridicării gradului de pregătire profesională a funcționarilor români[9]. Din păcate, în 1903 ideea este abandonată pe considerentul că ar fi prea costisitoare și de prea puțin folos practic.

Un merit al celei de a III-a Conferințe a directorilor băncilor române, din octombrie 1903, este larga dezbatere a instituirii pensiei la funcționarii de bancă. Propunerile făcute cu acest prilej sînt reluate în săptămînile următoare. Prin circulara din 22 decembrie 1903, Delegațiunea băncilor române trimite băncilor asociate un „Memoriu în chestiunea sistematizării pensiilor pentru funcționarii băncilor române". Potrivit lui fiecare bancă își va crea un fond propriu de pensii, banca și funcționarii urmînd să contribuie cu cîte 5% din salariile acordate, respectiv primite anual. Băncilor mici, care nu au posibilitatea de a-și crea un fond propriu de pensii, li se sugerează să cotizeze la un institut de asigurare care va plăti pensiile funcționarilor[10].

În august 1904, *Revista Economică* pune în discuție problema perfecționării funcționarilor de bancă, atît în străinătate — prin alocarea anuală a unui număr de burse, cît și într-un oraș al Transilvaniei sub forma unor conferințe publice în care să se discute diferite probleme de specialitate. Precizăm că propuneri asemănătoare sînt lansate abia în 1907 de revista *Penzintézeti Szemle,* organul „Asociației regnicolare a institutelor de bani din Ungaria"[11].

În anul 1906, dr. Cornel Diaconovich — inițiatorul Conferințelor directorilor băncilor române și al *Revistei Economice* — părăsește Sibiul, plecînd definitiv la București. Pregătindu-și plecarea încă din 1905, Diaconovich nu mai are timp să continue munca de organizare a funcționarilor din băncile românești. Se părea că problema nu mai interesează

[8] *Ibidem,* p. 224. Afirmația aparține lui dr. Hantos Elemér, prim-secretar al „Asociației regnicolare a institutelor de bani ungare", și este făcută la Congresul funcționarilor de bancă ținut la Debrețin între 7—8 iunie 1908, unde participă și cinci reprezentanți ai băncilor române.

[9] *Anuarul Băncilor Române,* Sibiu, 1902, p. 138—144.

[10] *Rev. Ec.*, 1903, nr. 47—50, p. 389—391, 397—398, 406—408, 413—415; 1907, nr. 50, p. 441—443.

[11] *Rev. Ec.*, 1907, nr. 23, p. 225—226.

pe nimeni, în orice caz Sibiul — recunoscut ca centru conducător al sistemului bancar românesc din Transilvania.

În aceste condiţii, din toamna anului 1907, Oradea şi Şimleu-Silvaniei se impun ca centre care relansează problema organizării funcţionarilor români de bancă. Meritul revine unui număr de cinci funcţionari din Bihor şi Sălaj[12], care publică un *Apel* în ziarul arădean *Tribuna*. Ei solicită pe „...cei mai bine meritaţi funcţionari de bancă, domnii Iosif Lissai (contabilul-şef al Băncii „Albina" din Sibiu — n.n.) şi Sava Raicu (secretarul Băncii „Victoria" din Arad — n.n.) ca, fără amînare, să convoace funcţionarii băncilor române la o adunare, care va avea de scop dezbaterea asupra organizării", în vederea îmbunătăţirii condiţiilor materiale de trai şi perfecţionarea profesională a acestora prin „...răspîndirea ştiinţei de bancă, economia naţională, ştiinţele economice etc."[13]. Din păcate, în afara *Revistei Economice* alte ziare şi reviste româneşti nu publică *Apelul* amintit.

Sufletul acţiunii este Vasile Babi, casier al Băncii „Bihoreana" din Oradea. Ştim despre el, la nivelul de astăzi al cercetărilor, doar că absolvise în 1899 Şcoala comercială superioară greco-ortodoxă română din Braşov — singura şcoală românească cu acest profil din Transilvania[14] şi se manifesta tot mai activ în viaţa politică şi culturală a românilor bihoreni.[14a]

Într-un articol publicat în penultimul număr pe 1907 al *Revistei Economice*, Vasile Babi, militînd pentru o conlucrare între conducătorii băncilor şi funcţionari, scria: „E în interesul institutelor, ca să aibă o clasă de funcţionari bine calificaţi, înzestraţi cu cunoştinţe largi, cîştigate din viaţă şi din experienţele altora, care să fie în stare a afla noi căi pentru întărirea şi înaintarea institutelor. Conducerea şi administrarea corectă şi perfectă o pretind aceasta. Pretinde chiar şi publicul, ca funcţionarii institutelor, cărora îşi încredinţează averea, să fie nu numai pricepuţi în specialitatea lor, ci şi demni de încredere, conştienţi de chemarea şi mulţămiţi cu soarta lor ... Iată de ce mişcarea de acum a func-

---

[12] Aceştia sînt Vasile Babi, Nicolau Munthiu, Ioan Petra, Ilie Radu şi Nicolau Vecon.

[13] *Ibidem*, 1907, nr. 47, p. 418.

[14] *Ibidem*, 1909, nr. 21, p. 254. Încă un amănunt despre Vasile Babi, care ne conturează mai exact personalitatea sa, permiţîndu-ne să-l încadrăm în rîndul oamenilor de acţiune ai generaţiei „noului activism". Sub influenţa discursului rostit de prof. Arseniu Vlaicu, directorul Şcolii comerciale române din Braşov, cu ocazia întrunirii promoţiei 1899 la împlinirea unui deceniu de la absolvire, un grup de 12 foşti elevi hotărăsc să pună bazele unui fond menit a veni în ajutorul şcolii, care se zbătea în mari greutăţi materiale. Între membrii fondatori îl întîlnim şi pe casierul Băncii „Bihoreana" din Oradea, care subscrie 200 K. *Rev. Ec.*, 1909, nr. 29, p. 322; articolul: „O pornire bună".

[14a] Viorel Faur, *Documente despre manifestările populaţiei româneşti din Bihor, împotriva legilor lui Apponyi (1907)*, în „Aleşd (1904—1979) — comunicări, studii, articole şi documente", sub redacţia acad. Şt. Pascu, Oradea, 1979, p. 225—252. „Plugarul" din Cacova. Simion Popescu, *Programul de activitate al „Ancorei"*, Oraviţa, 1909, 12 p.

ţionarilor de bancă, nu trebuie privită cu neîncredere, ci sprijinită din toate părţile, de toţi cei pe cari ne priveşte, căci prin ea nu se urmăresc scopuri, nici lucruri deşarte, ci idei, cărora glasul timpului ne cere să ne supunem"[15].

La sfîrşitul lui aprilie 1908, presa maghiară şi română publică anunţurile privind convocarea congreselor funcţionarilor de bancă din Ungaria. La Debreţin urmau să se întrunească funcţionarii băncilor de la est de Dunăre, iar la Budapesta cei de la vest de Dunăre. Aceste ştiri oferă lui Vasile Babi prilejul să rediscute şi să insiste asupra necesităţii convocării unui congres al funcţionarilor de bancă români, în vederea organizării lor într-o reuniune profesională. După ce reaminteşte că ideea este mai veche, fiind îmbrăţişată atît de funcţionarii români, cît şi de uniunea bancară „Solidaritatea", casierul Băncii „Bihoreana" este foarte caustic în aprecieri[16].

Semnificativ este faptul că la Congresul funcţionarilor de bancă din Ungaria, ţinut la Debreţin între 7—8 iunie 1908, trei dintre cei cinci reprezentanţi ai băncilor româneşti proveneau din Bihor şi Sălaj. Este vorba de Vasile Babi şi Iosif Diamandi de la Banca „Bihoreana" şi Niculae Munthiu de la Banca „Silvania" din Şimleu-Silvaniei[17].

Primul „Calendar portativ al funcţionarilor de bancă români pe anul 1909" este redactat la Oradea de acelaşi Vasile Babi. Din interesantul său sumar reţinem datele exacte ale înfiinţării fiecărei bănci româneşti şi lista numelor funcţionarilor de la băncile române, în ordine alfabetică şi cu precizarea institutului la care sînt angajaţi. Pe lîngă aceste deosebit de valoroase statistici mai întîlnim temeinice studii de istorie financiar-bancară, anunţuri şi informaţii. Redactorul reuşeşte să adune în jurul său, în calitate de colaboratori, pe unii dintre cei mai capabili şi activi colegi de breaslă. Este vorba de Virgil V. Bontescu — funcţionar la filiala din Brno a lui „Ustredni banka ceskych sporitelen" (Banca centrală a caselor de păstrare boeme)[18], Iosif Diamandi — funcţionar la Banca „Bihoreana" şi revizor-expert al „Solidarităţii"[19], Ioan I. Lapedatu — directorul Băncii „Ardeleana" din Orăştie şi secretarul „Solidarităţii", Vasile C. Osvadă — directorul Băncii „Agricola" din Hunedoara şi al gazetei economice *Tovărăşia* — Orăştie, Nicolae Petra Petrescu — fost funcţionar al Băncii „Albina" şi director al despărţămîntului Agnita al „Asociaţiunii", dr. Coriolan Pop — directorul Băncii „Bihoreana", Constantin Popp — funcţionar al Băncii „Albina" şi redactor responsabil al *Revistei Economice*, Simion Popescu — contabil la Banca „Plugarul" din Cacova[20], Emil Rusu — funcţionar la Banca „Al-

[15] *Rev. Ec.*, 1907, nr. 51, p. 452.
[16] *Ibidem*, 1908, nr. 17, p. 198.
[17] Ceilalţi doi provin din anturajul Băncii „Albina" din Sibiu, fiind Constantin Popp şi dr. Dumitru Ştefan (*Rev. Ec.*, 1908, nr. 24, p. 254—255).
[18] *Rev. Ec.*, 1909, nr. 21, p. 254.
[19] *Ibidem*, nr. 24, p. 282.
[20] *Ibidem*, nr. 26, p. 299.

bina", Emil Tişca — funcţionar în Năsăud[21], Gavril Todică — funcţionar la Banca „Geogeana" — Geoagiu[22] şi profesorul Arseniu Vlaicu de la Şcoala comercială superioară greco-ortodoxă română din Braşov[23]. Tipărit la Arad, „Calendarul portativ al funcţionarilor de bancă români"[24] apărea la numai trei ani de la primul număr al unei tipărituri identice scoase de funcţionarii de bancă maghiari[25].

La începutul anului 1909 îl găsim pe Vasile Babi angajat, împreună cu alţi trei colegi din Cacova — Banat, Lugoj şi Cluj[26], într-o acţiune care urmărea înfiinţarea unei „reuniuni de ajutorare reciprocă" pentru funcţionari, preoţi şi învăţători. „Ancora Română" — institut de efecte pe acţii[27], trebuie conform statutelor, „. . . a veni în ajutor tuturor funcţionarilor privaţi de a-şi putea acuira (procura — n.n.) uşor efecte şi a pune bază unui fond de ajutorare, proprietatea acţionarilor". Cu sediul la Lugoj, institutul urma să dispună de un capital social de 20 000 K, împărţit în 400 acţii a 50 K[28]. Adunarea de constituire a institutului va avea loc cu ocazia Congresului funcţionarilor români de bancă din vara aceluiaşi an.

Din vara anului 1909 centrul de greutate al acţiunilor de organizare a funcţionarilor români de bancă revine la Sibiu[29]. Meritul este al secretarului „Solidarităţii" băncilor române, Ioan I. Lapedatu — cel mai reputat economist român din Transilvania acelei vremi. Tot în această perioadă, orădeanul Vasile Babi se îmbolnăveşte, dispărînd prematur din viaţă, la 13 ianuarie 1910[30]. Vestul românesc, Oradea şi Bihorul în special, pierdeau un bun specialist, activ, cu multă personalitate, atît de necesar luptei naţionale. Cu toate acestea, Oradea rămîne alături de

---

[21] *Ibidem*, nr. 9, p. 124.

[22] *Ibidem*, nr. 23, p. 267—271.

[23] *Ibidem*, 1908, nr. 19, p. 216—217.

[24] Vasile Babi redactează şi *„Calendarul ... pe 1910"*, anul II, Arad, Tipografia Diecezană, 181 p. Din sumarul lui reţinem articolele: „Chestiunea organizării funcţionarilor de bancă români" (V. Babi), „Organizarea economică" (T. Filipescu), „Rolul băncilor şi funcţionarilor lor în organizaţia noastră economică" (E. Tişca), „Ceva despre cualificarea funcţionarilor noştri de bancă" (C. Căluţiu — jun.). Mai reţinem că numărul funcţionarilor băncilor române s-a ridicat în anul 1909 la 730 (*Rev. Ec.*, 1909, nr. 52, p. 506).

[25] *„Pénzintézeti tisztviselők zsebnaptára — 1906"* („Calendarul portativ al funcţionarilor de bancă — 1906"). Redactor: Szász János, viitorul secretar-general al „Centralei reuniunilor funcţionarilor de bancă din Ungaria" (*Rev. Ec.*, 1908, nr. 49, p. 456; 1909, nr. 22, p. 267—268).

[26] Simion Popescu (Cacova), Romul Dâmboiu (Lugoj), Leonte Puşcariu (Cluj).

[27] Vezi mai pe larg broşura scrisă de iniţiatorul acţiunii, contabil al Băncii „Plugarul" din Cacova. Simion Popescu, *Programul de activitate al „Ancorei"*. Oraviţa, 1909, 12 p.

[28] *Rev. Ec.*, 1909, nr. 21, p. 253; 1909, nr. 25, p. 289; 1909, nr. 26, p. 299.

[29] *Rev. Ec.*, 1909, nr. 22, p. 260—261; 1909, nr. 26, p. 294—295.

[30] Pe ordinea de zi a celei de-a XI-a Adunări generale ordinare a Băncii „Bihoreana" la punctul 8 figurează: *„Propunerea direcţiunii referitor la ajutorul pentru văduva şi orfanul fostului cassar Vasile Babi"* (*Rev. Ec.*, 1910, nr. 9, p. 109). Vezi şi *„Necrologul"* din Rev. Ec., 1910, nr. 3, p. 22.

Sibiu, Arad, Lugoj sau Deva[31] unul dintre centrele importante ale creditului românesc.

Poate, la prima vedere, amănuntele prezentate mai sus par mai puţin importante şi interesante, dacă nu pentru istoria locală atunci pentru cea transilvăneană şi — în acest context — pentru istoria naţională. Avem în vedere însă faptul că marile evenimente naţionale sînt rezultanţa acumulărilor în timp a tuturor energiilor naţiunii, depuse cu stăruinţă, zi de zi, în cele mai diverse direcţii şi domenii ale vieţii. Dorinţa de organizare, de perfecţionare profesională, de continuă ridicare a gradului de cultură, de fortificare a puterii economice — duc înainte orice naţiune.

Astfel privite lucrurile, activitatea funcţionarilor români de bancă din Transilvania începutului secolului nostru, pusă în slujba perfecţionării lor profesionale şi a unei mai bune organizări la nivelul branşei, era o contribuţie la efortul general de afirmare a naţiunii. În acest context, faptul că Oradea s-a numărat şi în domeniul bancar ca un centru al energiilor româneşti, oferă un nou argument tezei noastre care vrea să demonstreze că, după Memorandum, în lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale, vestul românesc, din Sătmar la Arad, se impune ca principal centru politic conducător al naţiunii române. Astfel explicăm rolul hotărîtor jucat de această zonă geografică în toamna revoluţionară a anului 1918, în lupta pentru pregătirea şi înfăptuirea Unirii de la Alba-Iulia, iar mai apoi pentru apărarea acestei Uniri între 1 decembrie 1918—20 aprilie 1919[32].

---

[31] *Rev. Ec.*, 1908, nr. 10, p. 142.

[32] Ideea am afirmat-o încă în 1979 în comunicarea *„Aspiraţia spre desăvîrşirea unităţii statale — sensul luptei românilor din judeţele Arad, Bihor şi Satu Mare pînă la 1918“*, susţinută în cadrul Cursului de vară cu lectorii comisiilor locale pentru răspîndirea cunoştinţelor ştiinţifice şi tehnice, Baraju Leşu, Bihor, 29 iulie-5 august 1979. Reluată în cadrul sesiunilor ştiinţifice din 14 martie 1981 şi 15 octombrie 1983 organizate de Muzeul Ţării Crişurilor din Oradea, ideea este detaliată în lucrarea mai amplă *„Vestul românesc în lupta pentru apărarea Unirii de la Alba-Iulia (decembrie 1918-aprilie 1919)* (în mss).